

С.І. Ткачук
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КУЛЬТОРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ТЕХНОЛОГІЯ»

В статті розкриваються теоретичні засади культурологічної підготовки майбутніх учителів технологій, зокрема, формування технологічної культури. Аналізуються сутність поняття «культура» та сучасні вимоги до майбутніх фахівців освітньої галузі «Технологія».

Ключові слова: культура, технологічна культура, вчитель, учні, технологічна підготовка, освітня галузь «Технологія».

Одним з найважливіших завдань сьогодення є поліпшення підготовки учнів до життя, до громадської праці, виховання особистості, готової і здатної творчо, з повною віддачею сил працювати на різних ділянках народного господарства після закінчення школи.

У вирішенні цього завдання немала роль належить вчителю технологій, де закладаються основи підготовки до майбутнього життя в нових соціально-економічних умовах розвитку держави, умовах ринку праці.

Система технологічної підготовки учнів є фундаментом для формування свідомого ставлення до практичного впровадження знань, умінь та навичок на практиці, усвідомленого вибору майбутньої професії, виховання культури, зокрема, технологічної культури.

Вчитель – центральна фігура навчально-виховного процесу. Від його творчої діяльності залежить успіх у вихованні і навчанні молодого покоління. Важливим є те, щоб засвоєні учнями знання як елементи культури переходили б в гнучкі уміння, раціональні способи, щоб навчальний результат уроку технологій поєднувався з розвитком пізнавальних здібностей, творчої ініціативи та самостійності.

Загальноосвітні навчальні заклади накопичили значний досвід з технологічної підготовки, вченими педагогами визначені основні поняття та ведучі напрямки культури проведені деякі дослідження з формування окремих елементів технологічної культури.

Семантичне значення слова „культура“ (лат. cultura) – розроблення, виховання, розвиток, поважання. У широкому розумінні „культура“ – це все те, що створено людством завдяки фізичній і розумовій праці на відміну від явищ природи; це ідейний і моральний стан суспільства, який визначається матеріальними умовами його життя і виражає його побут, ідеологію, освіту, виховання, досягнення науки, мистецтва, літератури [1]. Істотна функція культури полягає в тому, що вона є універсальною смислотворчою системою, що асоційована із здатністю розуміння дійсності [2].

„Культурний фактор, – пише С.Б.Кримський, – передбачає звернення до традицій минулого та апеляцію до майбутнього, до ідеалів. Така часова „об’єктивність“ культури виражає нелінійні зв’язки сучасного, минулого та майбутнього в культурно-історичному усвідомленні світу“ [2, с.134].

Тлумачення сутності поняття „культура“ досить широко представлено у науково-методичних працях вітчизняних і зарубіжних учених. Значно меншою мірою досліджено різновиди культури, і тому окремі з них потребують більш глибокого і детального вивчення. Йдеться, зокрема, про технологічну культуру керівника загальноосвітнього навчального закладу. Сучасні наукові визначення культури відкинули аристократичні привілеї трактування розглядуваного поняття, значно розширивши кількість його формулювань. У книзі А.Моля „Соціодинаміка культури“ [4] вказано на існування більше 250 таких тлумачень. Американські вчені А.Клебер і К.Клехтон зібрали 257 дефініцій „культура“, а на початок 90-х років їхня кількість подвоїлась. „Світ культури – це світ самої людини“, – пише російський учений В.М.Межуєв [5, с. 60]. Філософ Є.С.Маркарян вважає, що „... культура – це небіологічно розроблений спосіб діяльності“ [6, с. 60].

У „Новому тлумачному словнику української мови“ подається п'ять означень слова „культура“ – „це:

1) сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Те, що створюється для задоволення духовних потреб людини;

2) освіченість, вихованість;

3) рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності;

4) розведення, вирощування якої-небудь рослини або тварини; культивування;

5) мікроорганізми, вирощені в лабораторних умовах у живильному середовищі“ [7, с. 33].

Поняття „культура“ тісно переплітається з поняттям „цивілізація“, яке характеризує суспільство, що знаходиться на високому рівні розвитку культури і на магістральному шляху суспільного прогресу. Співвідношення цих понять тлумачилося німецьким ученим Альфредом Вебером не як єдина загальнолюдська культура, а як розколота на вісім культур: єгипетську, індійську, вавілонську, китайську, греко-римську, візантійсько-арабську, культуру майя, а також російсько-сибірську [8]. У широкому розумінні культура суспільства виражає смислове спрямування цивілізації на нарощування духовно-практичних здібностей і соціальних цінностей. Культура як сукупність способів доцільної діяльності пристосовується до об'єктивних закономірностей буття. „Головне в культурі – не речі, а люди. Культура виступає способом самовизначення особистості“ [8, с. 519]. Оволодіння культурою – процес виявлення творчих здібностей людини. У такій якості культура – невичерпне джерело реального багатства суспільства.

На основі вивчення і аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури робимо висновок, що складне міждисциплінарне методологічне поняття „культура“ не має єдиного науково обґрунтованого визначення. Переважна більшість учених, зокрема Є.В.Бондаревська і С.В.Кульневич, тлумачать

його як історично детермінований рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини, виражений у типах і формах організації життя і діяльності людей, у їхніх стосунках, а також створених ними матеріальних та духовних цінностях [9]. Найістотнішими атрибутами поняття „культура“ А.Моль визнає глибоке, усвідомлене й шанобливе ставлення до спадщини, здатність до творчого сприйняття, розуміння і перетворення дійсності в будь-якій сфері діяльності і стосунків [4]. Розкриваючи філософський аспект культури, М.Каган наголошує, що народ, нація стверджує себе не лише тим, що відтворює традиційні для неї настанови і складові буття, форми культури. Важливою є історико-проективна форма національного самоствердження, завдяки якій відбувається перетворення національного буття і народ стає тим, чим він історично бажає бути [10]. Аналізуючи та синтезуючи думки вчених, Л.В.Васильченко робить цілком правомірний висновок щодо визначення поняття „культура“, зазначаючи, що при всій цілісності та самостійності культура є підсистемою онтологічної системи – системи буття, яка поєднує природу, суспільство, людину, культуру [11]. На думку С.Артановського [12], Н.Злобіна [13], П.Гайденко [14], В.Межуєва [5], культура може розглядатися як творча діяльність з перетворення природи і суспільства, підсумками якої є постійне поповнення матеріальних і духовних цінностей, удосконалення всіх суттєвих сил людини. З огляду на це можна зробити висновок, що культура – це специфічний спосіб соціального життя і процес творчої самореалізації здібностей індивіда, який значною мірою визначається засобами життєдіяльності людини і є одним із важливих факторів соціального розвитку.

Розмаїття тлумачення поняття "культура" пояснюється різними підходами до її визначення, взаємозв'язком з матеріальною і духовною діяльністю, історією, цивілізацією, пізнанням, науково-технічним прогресом, людськими цінностями (А.Арнольдov [15], С.Артановський [12], О.Журавльov [16], Н.Злобін [13], Е.Маркарян [6] та ін.).

Отже, культура тлумачиться як сукупність матеріальних і духовних цінностей, що створені та створюються людством у процесі соціально-історичної практики і характеризують історично набутий ступінь розвитку суспільства. Культура – явище історичне, яке розвивається залежно від зміни соціально-економічної формації. У вузькому сенсі розрізняють матеріальну і духовну культуру. Освіта відноситься до сфери духовної культури. Однак з позицій науки синергетики доцільно матеріальну і духовну культуру розглядати в інтеграції та у взаємному впливі. „Культура оптимізує людський фактор соціального буття і стверджує людинорозмірний світ, структурований за модулями творчості і свободи та альтернативний будь-якій механістичності” (С.Б.Кримський) [2, с.132]. У філософських словниках „культура” розглядається як „сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених і створюваних людством у процесі соціально-історичної практики, що характеризують досягнутий ступінь у розвитку суспільства“ [17, с.196].

З філософської точки зору культура розглядається як складова системи „природа – людина – суспільство – культура”. З точки зору соціології „культура” – це якість громадського життя. У широкому розумінні культура суспільства виражає особливу, смислову спрямованість цивілізації у нарощуванні духовно-практичних здібностей і соціальних цінностей. Культура не є особливою формою людської діяльності, особливою сферою громадського життя у розумінні протистояння якимось позакультурним сферам і формам діяльності. Тому цілком правомірним є застереження вчених, що ставити за мету створити саме культуру не можна, тому що вона не є об’єктом і предметом. Об’єктом і предметом дослідження може бути лише професійна діяльність. У діяльності, її змісті і способах пізнається культура дії та результату дії. Отже, культура реалізується (водночас і набувається) у процесі діяльності як спосіб забезпечення існування кожного індивіда, життєтворчості та самоутвердження, самовираження, забезпечення матеріальних і духовних потреб. В.Д.Шадриков на основі аналізу теоретичних праць і власних досліджень виокремив у структурі діяльності

такі функціональні блоки: мотиви, цілі, програма діяльності, інформаційна основа діяльності, прийняття рішення, підсистема діяльнісно важливих якостей [18].

Людина в сучасному технологічному світі повинна усвідомлювати себе господарем усього суцього, здатною оцінювати відповідність своїх дій інтересам природи й суспільства. Кожна людина повинна бути спеціально підготовленою до гармонійного існування в інформаційно та технологічно насиченому світі. Жити в такому світі й не знати його — небезпечно.

Отже, запровадження у виробництво нової техніки й технологій, становлення й розвиток ринкових відносин та нових форм господарювання, зростання обсягу знань про перетворення матеріалів, енергії й інформації в інтересах людини, про загальні принципи цих перетворень вимагають підвищення рівня технологічної культури підростаючого покоління.

Державний стандарт базової і повної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України №24 від 14 січня 2004 р., передбачає введення освітньої галузі «Технологія», основною метою якої є формування технічно та технологічно освіченої особистості, підготовленої до життя та активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, набуття школярами життєво необхідних знань, умінь і навичок ведення домашнього господарства й сімейної економіки, основних компонентів інформаційної культури учнів, забезпечення умов для їхнього професійного самовизначення, вироблення в них навичок творчої діяльності, виховання культури праці, здійснення допрофесійної та професійної підготовки за їх бажанням і з урахуванням індивідуальних можливостей.

«Технологія» – це освітня галузь, в основі якої лежить предметно-перетворювальна діяльність людини в матеріальному світі, спрямована на створення навчального середовища, для розкриття й розвитку в учнів здібностей в особистісно-зорієнтованій сфері проектування та виготовлення виробів і ознайомлення в процесі роботи з різними матеріалами, інформацією

й іншими ресурсами відповідно до потреби творчої ідеї учнів. Ефективність технологічної освіти визначається рівнем технологічної культури, адекватним професійним самовизначення випускників школи.

Технологічна культура – це філософія нового бачення світу. І формування технологічної культури людини в навчальному процесі має бути пов'язане з проблемою відповідальності людини за свої дії в технологічних ситуаціях та відносинах, коли багато що залежить від його культури: моральності, розумності та відповідальності. Виховання технологічної культури у підростаючих покоління означає прилучення молоді до всіх благ людської культури, включаючи науку, техніку, загальну культуру, соціальні і загальнолюдські цінності, інакше кажучи, орієнтоване на людину нової епохи.

Кожна держава, будь-яка суспільна система визнавали необхідність навчання і виховання, відповідно націлюючи людей, які займалися цією діяльністю.

Сучасні вимоги до педагога на межі тисячоліть висвітлені в законі «Про загальну середню освіту»: «Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах середньої освіти». Він повинен бути людиною культури і вселюдських цінностей, провідником ідей державотворення і демократичних змін, людиною великої душі й доброго серця. Любов до дитини — це, за словами В. Сухомлинського, «плоть і кров вихователя як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини. Педагог без любові до дитини - це все одно, що співак без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору». Йдеться про мудру, добру й вимогливу любов, що вчить жити.

Педагогічна діяльність як складна динамічна система складається із взаємопов'язаних компонентів - відносно самостійних функціональних видів

діяльності. Конструктивна діяльність пов'язана з відбором та композицією навчально-виховного матеріалу у відповідності з віковими та індивідуальними особливостями учнів, з плануванням і побудовою педагогічного процесу, з визначенням структури своїх дій та дій учнів, проектуванням навчально-матеріальної бази для проведення навчально-виховної роботи. Організаційний компонент передбачає включення учнів у різноманітні види діяльності, організацію учнівського колективу та перетворення його в інструмент педагогічного впливу на особистість з метою її всебічного розвитку та виховання. Комунікативний компонент означає встановлення взаємин учителя з учнями, колегами, батьками та громадськістю, що дає змогу враховувати й задовольняти потреби та інтереси учнів, оцінювати ефективність педагогічного впливу, коригувати його відповідно до розвитку колективу. Щодо цього процесу особливо важливі професіоналізм, світогляд, моральність учителя, його вміння організувати діяльність дітей, спонукати їх до самовиховання, тобто оволодіння педагогічною майстерністю, зокрема, майбутнього фахівця освітньої галузі «Технологія».

Однією з найважливіших цілей системи технологічної освіти у формуванні технологічної культури в навчальному процесі є виховання потреби в оволодінні ними системою наукових знань. На основі наукового знання народжуються нові технології, що ведуть до достатку і процвітання суспільства. У свою чергу, стандартософія, спільно зі стандартизацією повинні забезпечити створення і впровадження в практику ефективних інструментів впливу на виробництва, на процеси ресурсокористування та ресурсозбереження, на вдосконалення соціумів і на захист сфер існування від всевладдя техніки.

Безперервність освіти, як явище технологізації суспільства і поширення наукових знань, стали провідним чинником розвитку, розширили сферу застосування технології.

Опанувати технологічною культурою в умовах технологічної освіти означає оволодіти функціональними методами і способами засвоєння технологічних знань, необхідних у всякій діяльності, алгоритмом перетворювальної діяльності. Будучи інтегративною основою технологічної освіти, він включає в себе два основних компоненти – процес проектування і процес виготовлення.

Виховання технологічної культури людини в навчальному процесі пов'язане і з етичною проблемою відповідальності людини за свої дії в технологічних ситуаціях та відносинах, коли багато що залежить від його моральності, розумності та відповідальності. Технологічна культура – це ще й етика, це нова філософія, філософія нового бачення світу. Стандартофілософія може стати об'єднуючою і централізуючою зусилля наукою про оптимальні взаємодії різних аспектів технічної цивілізації між собою і з навколишнім середовищем і сприятиме встановленню можливих і необхідних обмежень на технічний розвиток цивілізації між собою і з навколишнім середовищем з встановленням можливих і необхідних обмежень на технічний розвиток цивілізації у взаємозв'язку з атмо-, гео-, біо- і ноосфера. У свою чергу, стандарт стане документом, систематизуючим знання про дійсність, так як гігантські зміни, події з нашою планетою, з часів кам'яного століття стосуються особливо екології, а в останні десятиліття і біології. Наслідки технологічної діяльності людини на планеті (наприклад, парниковий ефект, природні катаклізми, забруднення водойм, внаслідок розливу нафти і ін) вимагають як встановлення суворих правил, так зважених, розумних дій людини.

В даний час технологічний етап розвитку суспільства покликаний встановити пріоритет способу над результатом діяльності. Тому суспільству необхідно комплексно підходити до вибору способів (включаючи матеріальні та інтелектуальні засоби) своєї діяльності з маси альтернативних варіантів і до оцінки її результатів. Основною ж метою діяльності людей стає те, щоб

технологічні можливості обслуговували людини, тобто зміна соціальної, економічної та культурного життя нашого суспільства.

Таким чином, технологічний аспект культури займає в ній значне місце. Залежно від типів об'єктів, на створення яких вони спрямовані, технології поділяються, по-перше, на що продукують і транслують символи, по-друге, на творять фізичні об'єкти, і, по-третє, на організуючі системи соціальної взаємодії.

У ході вдосконалення способів діяльності йде становлення, функціонування і розвиток людської особистості. Причому, особистість одночасно виступає, по-перше, об'єктом культурного впливу, тобто засвоює культуру в процесі своєї діяльності, по-друге, суб'єктом культурної творчості, так як в тій чи іншій формі включена в процес творення культури, і, по-третє, особистість є носієм і виразником культурних цінностей, оскільки її життєдіяльність розгортається в певній культурному середовищі.

Матеріальні і духовні результати соціокультурної діяльності виступають не тільки як певні досягнення (цінності), але і як негативні наслідки цієї діяльності (екологічні катастрофи, геноцид, військові лиха тощо). Історія культури – це історія не тільки придбань, але і втрат. У культурі представлені як прогресивні, так і реакційні явища. Більш того, підстави оцінки з часом змінюються, а самі цінності девальвуються.

Результати людської діяльності проявляються як у спеціалізованих галузях культури, де акумулюються, накопичуються конкретні цінності, так і на рівні повсякденного культури, культури повсякденності. Можна сказати, що буття культури реалізується як би в двох планах: високому, спеціальному, елітарному, і буденному, повсякденному, масовому. Культура людства проявляє себе в єдності та різноманітті. Різниця коли-небудь існували й існують сьогодні культур обумовлені, зокрема, просторово-часовими характеристиками, які породжують різноманітність життєвих форм окремих народів.

Цим і пояснюється широка увага до питань як загальної, так і технологічної культури майбутнього вчителя, зокрема, вчителя технологій. Всі ми повинні розуміти що з ретроспективи народжується перспектива, з історії - теорія, з традицій - справжнє новаторство. Отже культура - це наше майбутнє.

Список використаної літератури

1. Словарь иностранных слов / под ред. И.В.Лехина и проф. Ф.Н.Петрова. – М. : Гос. изд-во. иностр. и национ. словарей, 1954. – 853 с.
2. Кримський С.Б. Наука як феномен культури / С.Б.Кримський // Наука і культура: Україна : щорічник. – Вип. 21. – К. : Тов-во „Знання Української СРР”, 1987. – С. 132-136.
3. Палеха Ю.А. Ключі до успіху, або Організаційна та Управлінська культура : навчальний посібник / Ю.А.Палеха. – К. : Вид-во Європейського університету, 2002. – 337 с.
4. Моль А. Социодинамика культуры / А.Моль. – Пер. с франц. / вступит. статья, ред. и примеч. Б.В.Бирюкова. – М. : Прогресс, 1978. – 406 с.
5. Межуев В.М. Культура как философская проблема / В.М.Межуев // Вопросы философии. – 1982. – № 10. – С. 53-62.
6. Маркарян Э.С. Теория культуры и современная наука (логико-методологический анализ) / Э.С.Маркарян. – М. : Мысль, 1983. – 284 с.
7. Новий тлумачний словник української мови : у трьох томах. – Вид. друге, виправлене / уклад. Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – К. : Аконіт, 2006. – Т.2. – 928 с.
8. Социология : учеб. пособ. [для студентов высших учеб. Заведений] / под общей ред. проф. В.П.Андрущенко, проф. Н.И.Горлача. – Харьков, 1996. – 687 с.
9. Бондеревская Е.В. Педагогіка: Личность в гуманистических теориях и системах воспитания / Е.В.Бондеревская, С.В.Кульневич. – Ростов-на-Дону : Творческий центр „Учитель”, 1999. – 360 с.

10. Каган Н. Философия культуры / Н.Каган. – СПб. : ТООТК „Петрополис“, 1996. – 393 с.